

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و آله الطاهرين

بررسی کلام مرحوم بروجردی(ره)

از بسیاری از کلمات مانند کلام مرحوم امام خمینی(ره)، مرحوم خوئی(ره)، مرحوم شیخ انصاری(ره)، مرحوم حاج سید ابوالحسن اصفهانی(ره)، مرحوم صاحب جواهر(ره)، مرحوم بروجردی(ره) و... استفاده می‌شود که مسئله اقامه عرف موکول به عرف شده است.

مرحوم صاحب جواهر(ره) در مورد این مسئله می‌فرماید: در کلیه عناوین موجود در روایات اگر حقیقت شرعی برای آن اثبات نشده باشد باید به عرف مراجعه نمود.

در مورد اقامه نیز چنین مطلبی وجود دارد یعنی با توجه به کثرت ابتلاء مردم به مسئله اقامت در سفر، اگر تعریف خاصی از طرف شارع بیان شده بود باید به ما می‌رسید و به عبارت دیگر «لو كان لبان.» حال که مطلبی به ما نرسیده است باید در مورد تشخیص مقدار آن به عرف مراجعه نمائیم.

بله هر چند معیار بودن حد ترخص برای اتمام و قصر نماز مطرح است، اما ملازمه‌ای با شرعی بودن معنای اقامه ندارد تا بگوییم شارع میزان تحقق اقامه را تا حد ترخص قرار داده است.

لذا مرحوم صاحب جواهر(ره) می‌فرماید: این‌که معیار دیوار شهر باشد قطعاً صحیح نیست چون دلیلی بر آن وجود ندارد. معیار بودن حد ترخص نیز فرع بر این است که شارع برای اقامه معنای شرعی قرار داده باشد.

پس معلوم شد اولاً در مورد مفهوم اقامه حقیقت شرعی نداریم و ثانیاً در این مورد باید به عرف مراجعه نمود. اما سوال این است که معیار، عرف زمان صدور روایات است کما این‌که مرحوم بروجردی(ره) چنین مبنائی دارند یا معیار عرف هر زمان و هر مکان است؟!

چنین به نظر می‌رسد معیار عرف هر زمان و هر مکان است و در نتیجه کلام مرحوم آقای بروجردی(ره) با اشکالاتی مواجه می‌باشد:

اشکال اول: هر چند این کلام مرحوم آقای بروجردی(ره) که در برخورد با روایات باید به زمان صدور توجه داشت و قرائن را در نظر گرفت صحیح می‌باشد، اما ایشان برای این‌که بگوییم معیار در تشخیص مفاهیم عرف زمان صدور روایات است، دلیلی اقامه ننمودند.

ظاهر ایکال مسئله به عرف به این صورت است که عرف هر زمان و هر مکان ولو اختلاف در برخی معیارها دارند، ملاک است؛ مثلاً اگر شخصی در زمان صدور روایات چند فرسخ را در فلان مقدار طی می‌نمود دلیلی نداریم که در حال حاضر نیز باید همان ملاک باشد و اگر با وسائل نقلیه جدید زودتر این مسافت را رفت فایده ندارد و معیار میزان طی مسافت در زمان صدور روایات است.

یا مثلاً طبق مبنای ایشان زمانی که شارع فرمود: «أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ»^[1] از آنجا که برای بیع معنای جدید از جانب شارع مطرح نشده است، باید مفهوم عرفی بیع در زمان نزول این آیه شریفه مطرح باشد که مسلماً شامل بیع اینترنتی نیست.

اشکال دوم: موارد نقض زیادی نسبت به کلام مرحوم آقای بروجردی (ره) وجود دارد؛ مثلاً اگر معیار را عرف در زمان صدور روایات قرار بدهیم، در هشت فرسخ باید بگوییم هشت فرسخ در زمان صدور روایت که از صبح تا غروب طول می‌کشید معیار است اما در حال حاضر که این مقدار مسافت در زمان کمتری طی می‌شود، مورد قبول نیست؛ در حالی که فتوی ایشان مغایر با این مطلب است.

یا در گذشته عرف عملی را سبب استحاله، استهلاك و یا حيازت نمی‌دانست اما در حاضر چنین است؛ مثلاً در گذشته ریختن گچ دور یک زمین سبب حيازت نمی‌شد، اما در حال حاضر حيازت با این مسئله محقق می‌شود.

یا مثلاً در مسئله نفقه زوجه، اگر بگوییم چون نفقه در روایات شده است باید مفهوم در زمان صدور روایات معیار قرار گیرد، در نتیجه همان نفقه‌ای که در زمان صدور روایات واجب بوده است مانند خورد و خوراک، پوشش و محل زندگی، در حال حاضر نیز باید واجب باشد. در حالی که چنین نیست و طبق فتوی همه فقهاء باید شأن زوجه در نظر گرفته شده و نفقه مطابق آن پرداخت شود.

اشکال سوم: مرحوم آقای خوئی (ره) فرمود: اگر معیار، مفهوم وارد شده در زمان صدور روایات نباشد سبب می‌شود فقهی جدید بوجود آید؛ در حالی که چنین به نظر می‌رسد اگر معیار زمان صدور روایات باشد مسئله بسیار مشکل و منجر به تأسیس فقه جدید خواهد شد.

اشکال چهارم: مرحوم حاج سید ابوالحسن اصفهانی (ره) و ظاهراً مرحوم بروجردی (ره) به تبع ایشان فرمودند: اقامه به معنای عدم سفر است؛ یعنی عرف به مجموع حرکت و استراحت کاروان‌ها در شب و روز سفر اطلاق می‌کند و با توجه به این مسئله، اقامه یعنی تعطیلی سفر با خصوصیات مذکور.

اشکال این است که به چه دلیل می‌فرمائید: اقامه تعطیلی سفر است؛ از لحاظ عرف مقیم به شخصی که قصد داشته باشد مکانی را به عنوان محل سکونت قرار بدهد اطلاق می‌شود و عرف باید بگوید این شخص در این مکان مثلاً ده روز مانده است؛ پس اگر هر روز صبح تا مادون مسافت رفت و عصر بازگشت اما در عین حال عرف بگوید محل قرارش این مکان خاص است، ظاهراً کافی باشد.

جمع‌بندی مسئله هفتم

در مورد شخصی که قصد دارد در محلی اقامت داشته باشد، عرف مسلماً رفتن به باغ‌های اطراف محل اقامت و همچنین خروج از حد ترخص را مضر به قصد اقامه نمی‌داند.

به نظر ما و به تبع مرحوم سید (ره) خروج حتی بعد از حد ترخص و تا مادون مسافت به کرات و برای ساعات زیاد نیز مضر به اقامه نیست.

در نتیجه اولاً این که مرحوم آقای خوئی (ره) فرمود: یک یا دو ساعت قدر متیقن است به نظر ما صحیح نیست چون محلی برای شک وجود ندارد تا مسئله قدر متیقن را مطرح نمائیم.

ثانیاً این که مرحوم امام (ره) و مرحوم آقای خوئی (ره) می‌فرمایند: تا مادون مسافت یک مرتبه و برای ساعات محدود برود و برگردد نیز صحیح نیست چون عرف این شخص را مقیم می‌داند.

و صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ